

Jaargang 5 - nummer 1 - januari 2017

koppel

beleef de natuur!

KNNV

vereniging
voor veldbiologie

Gezamenlijke uitgave KNNV en IVN
in Noord West Overijssel

AGENDA KNNV en IVN

Periodieke bijeenkomsten

De vogelgroep IVN houdt in de maanden september t/m april haar avonden op elke tweede dinsdag van de maand in 't Hoogthij, Oldemarktseweg 117, Steenwijkerwold. In mei en juni wordt er een excursie voor de groep georganiseerd.

De vlinderwerkgroep houdt in de maanden oktober tot en met april haar avonden op elke eerste maandag van de maand in De Klincke, Kerkstraat 16 te Steenwijk. Let op uitzondering in januari.

De plantenwerkgroep houdt in de maanden oktober tot en met april (m.u.v. december) haar avonden op elke eerste woensdag van de maand in De Klincke, Kerkstraat 16 te Steenwijk. In de maanden mei en juni worden inventarisaties uitgevoerd.

De geologiewerkgroep houdt in de maanden oktober tot en met april haar avonden op elke tweede dinsdag van de maand (tenzij anders vermeld) in **De Meenthe**, Stationsplein 1 te Steenwijk. Jaarlijks wordt een (meedaagse) werkgroepexcursie gehouden. Op de webpagina van de KNNV afdeling is het actuele programma vermeld.

De gezamenlijke lezingen van KNNV en IVN worden in de maanden oktober tot en met maart (februari in combinatie met de KNNV ledenvergadering) gehouden op de derde maandag van de maand in De Klincke, Kerkstraat 16 te Steenwijk.

Agenda 1e kwartaal 2017

7 januari	Nieuwjaarsbijeenkomst KNNV en IVN Verder informatie: zie excursies/mededelingen	14 februari	Geologiewerkgroep
9 januari	Vlinderwerkgroep	18 februari	Landelijke dag Werkgroep Roofvogels Nederland in Meppel (Ogterop). Meer info www.wrn.nl
10 januari	Geologiewerkgroep	20 februari	Jaarvergadering KNNV afdeling!!!
16 januari	Lezing Cultuurhistorie van De Eese	4 maart	Landelijke dag Vlinderstichting te Wageningen (Junushof). Meer info: www.vlinderstichting.nl
28 januari	Weekend: nationale tuinvogeltelling. Doe mee! Meer informatie: www.vogelbescherming.nl	11 maart	Excursie mossen in De Weerribben (meer informatie bij Excursies en lezingen)
30 januari	Coördinatorenoverleg IVN Nw. Overijssel	13 maart	Algemene ledenvergadering IVN Nw. Overijssel!!!
11 februari	Excursie winterkenmerken van bomen (meer informatie bij Excursies en lezingen)	14 maart	Geologiewerkgroep
		20 maart	Lezing Vlinders en hun omgeving

Vooraankondigingen 2e kwartaal 2017

1 april	Jaarvergadering (VV) landelijke KNNV
5 april	Plantenwerkgroep
11 april	Geologiewerkgroep
11 april	Vogelgroep IVN

INHOUD

Agenda KNNV en IVN
 Inhoud
 Colofon
 Van de redactie
 Van de voorzitters
 Oproepen en mededelingen
 Excursies en lezingen
 Duitse otter rukt op langs de IJssel
 The little 5
 De Rode Wouw
 Een week in Buurse
 Aziaten in onze streken
 Geslaagde excursie naar Zuidpier IJmuiden
 Cadoelerveld kende slecht vlinderjaar
 Boekrecensie
 Agenda ALV KNNV 2017
 Notulen ALV KNNV 2016
 Uit het IVN-bestuur
 Besturen KNNV en IVN
 Werkgroepen KNNV en IVN

Bij de voorplaat

XXXXXXXXXXXXXXXXXX
 XXXXXXXX
 XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

COLOFON

“Koppel”, jaargang 4, nummer 1, eerste kwartaal 2017.
 Natuurtijdschrift “Koppel” is een gezamenlijke uitgave van de KNNV en het IVN.

Redactie: Greet Sanderse, Rolf Kranenburg, Emile de Leeuw

Vormgever: Dirk Koopmans

Drukwerk: drukkerij Bijzonderdruk te Steenwijk

Belangrijke informatie voor het **aanleveren** van kopij:

graag op A4 formaat, via de mail en als platte tekst (zonder opmaak).

geen pdf bestand, foto's los, als een apart bestand.

Het volgende nummer verschijnt per 1 april 2017.

Kopij hiervoor graag **vóór 1 maart 2017**

Redactieadres:

E-mail redactiekoppel@gmail.com

Van de redactie

Een nieuw jaar met een nieuwe redactie, een nieuwe vormgever en een nieuwe aanpak. Zo willen we onze leden meer dan voorheen betrekken bij de inhoud en vormgeving van het blad. Ideeën en suggesties zijn uiteraard van harte welkom. De redactie bestaat uit Emile de Leeuw, Rolf Kranenburg en Greet Sanderse.

De nieuwe vormgever is Dirk Koopmans.

In het komende nummer zullen we ons nader introduceren.

Dit nummer is een eerste poging van onze hand. Er valt nog veel bij te schaven, we zijn er druk mee bezig. Er zullen zeker nog een paar fouten of omissies in dit nummer staan, maar ook voor ons geldt het motto: "Al doende leert men".

Wij danken de vorige redactie voor al hun werk en inspanningen. Zij hebben de weg al wat voor ons geplaveid.

Wij wensen u veel leesplezier,

Emile, Rolf en Greet

Van de voorzitters

Ere wie ere toekomt

Ons tijdschrift Koppel gaat zijn vijfde jaargang in. En dit eerste nummer daarvan wordt in elkaar gezet door een nieuwe redactie. Dat betekent dat we afscheid nemen van de 'oude redactie'. En die term heeft niets te maken met de leeftijd van de redactieleden van het eerste uur van Koppel. Jong van geest stelden Adrie Janne en Gijs vier nummers per jaar samen en zorgden zij ervoor dat de kopij op tijd binnen kwam. Daar hoort natuurlijk de verplichte kost bij, zoals het excursie- en lezingenprogramma en de mededelingen van de besturen. Maar om Koppel gevarieerd te houden wordt het blad ook gevuld met bijdragen als 'mijn mooiste plekje', 'de wandeltip', leuke waarnemingen en andere pennenstreken. En daar had en heeft een redactie enthousiaste leden bij nodig die af en toe hun pennenvruchten (of als het over vogels gaat misschien pennenvluchten) aan het papier willen toevertrouwen. Het is een kunst om je medeleden zover te krijgen dat zij zich daadwerkelijk aan het schrijven zetten. En die kunst werd door Adrie Janne verstaan. Ook de vormgeving, de taak van Gijs, is een vak apart. Het juiste format vinden, bijpassende illustraties bij de geschreven tekst zoeken en alles passend krijgen, is waarachtig geen sinecure. Daarom willen wij namens de besturen en alle leden Adrie Janne en Gijs van harte bedan-

ken voor de geleverde prestaties om Koppel te maken tot wat het nu is Ere wie ere toekomt. De nieuwe redactieleden Greet, Rolf en Emile en vormgever Dirk wensen wij veel succes bij het samenstellen van de volgende Koppels. Zij maken er vast ook iets moois van, zodat we kunnen blijven genieten van tekst en illustraties. Wij willen onze leden oproepen om meer dan in het verleden een bijdrage aan een toekomstige Koppel te leveren. Dat houdt het blad levend.

We sluiten dit voorwoord af met de oproep om u aan te melden voor de Nieuwjaarsbijeenkomst op zaterdag 7 januari om 10.30 uur als u dat nog niet heeft gedaan. Het is een goede gelegenheid om elkaar in een ongedwongen sfeer te ontmoeten en om ideeën uit te wisselen over de activiteiten van onze beide afdelingen.

Rian Hoogma en Ton Bode

Oproepen en mededelingen

Zoals in de aanhef van deze Nieuwsbrief al is aangegeven, is onze afdeling naarstig op zoek naar een aantal mensen die de organisatie van de activiteiten draaiende willen houden. Maar onze vereniging kan bijvoorbeeld ook niet zonder excursieplanners en een lezing-organisator.

Saskia Holleboom en Hugo Hemelrijk hebben te kennen gegeven met ingang van volgend jaar (binnen 2 maanden!) te stoppen met hun activiteiten. Wie wil (len) dit belangrijke werk overnemen? De excursies worden georganiseerd i.s.m. het IVN (immers alle activiteiten van beide verenigingen staan open voor alle leden) en werkgroepen. Voor informatie: bel Saskia en/of Hugo: 0521-850963 (of email: saskia_holleboom@hotmail.com) of informeer bij Ton Bode (0521-512074 (voorzitter@noordwesthoek.knnv.nl).

Theo van de Graaf is al enige tijd geleden gestopt met het organiseren van de maandelijkse lezingen. Momenteel neemt Ton Bode deze functie waar. Maar een voorzitter heeft meer te doen...Dus zijn we nog steeds op zoek naar een opvolger voor Theo. Wie?

Inlichtingen bij Ton Bode.

Jammer is, dat op de herhaalde oproepen om even te helpen om stoelen en tafels alsmede het projectiescherm op te zetten voor een lezing en daarna weer op te ruimen) weinig respons is gekomen.

Even 10 minuten eerder komen en/of later weggaan, moet toch kunnen? En het verlicht de werkzaamheden van de organisator en het bestuur!

De vogelwerkgroep lijdt, sinds Thijs gestopt is als coördinator, een slapend bestaan. En dat binnen een vereniging met 200 leden. Er zijn al leden die hun lidmaatschap hebben opgezegd omdat er geen vogelwerkgroep meer draait. Beter dan opzeggen is zelf actief aan de slag te gaan.

Wie blaast de werkgroep nieuw leven in?

Inlichtingen bij Thijs Krösschell: 0521-795081 (email: secretaris@noordwesthoek.knnv.nl).

Kom naar De Eese om het nieuwe jaar te vieren op zaterdag 7 januari

De besturen van KNNV afdeling De Noordwesthoek en IVN afdeling Noordwest-Overijssel nodigen de leden van harte uit voor de gezamenlijke nieuwjaarsbijeenkomst op 7 januari 2017 om 10.30 uur.

We komen bij elkaar op de parkeerplaats van Residence De Eese, Bultweg 25 te De Bult. We zullen een winterwandeling maken over de "Heerlijkheid De Eese" en verwachten tijdens die wandeling leuke dingen te zien. Zo kunnen de wintergasten onder de vogels en zoogdieren in wintervacht worden ontdekt. Een rode eekhoorn in een besneeuwd bos of een goudvink- mannetje tegen een blauwe lucht zijn altijd weer leuke waarnemingen. Het leggen en onderhouden van contacten staan tijdens deze wandeling en de aansluitende bijeenkomst echter voorop. Ontspannen het nieuwe natuurjaar beginnen is waar het deze dag om draait. Het weer is zoals gebruikelijk onvoorspelbaar. Het dragen van warme kleding wordt dan ook aanbevolen. Vergeet ook niet om een verrekijker of fototoestel mee te nemen voor het vastleggen van mooie momenten op het netvlies of op de gevoelige plaat.

Om ongeveer 12 uur komen we terug bij het vertrekpunt. In het restaurant van Residence De Eese bieden de besturen u twee kopjes koffie of thee aan, gevolgd, om ongeveer 12.30 uur, door een kop erwtensoep. Bent u vegetariër, laat dat dan bij opgave weten, zodat de cateraar daarmee rekening kan houden.

Aanmelden in verband met de catering is noodzakelijk, bij voorkeur voor het einde van het jaar en kan per e-mail bij voorzitter@noordwesthoek.knnv.nl. Alleen wandelen of alleen de nieuwjaarsbijeenkomst bijwonen is natuurlijk ook mogelijk.

20 februari": Jaarvergadering KNNV afdeling!!!

Het bestuur van de KNNV-afdeling de Noordwesthoek nodigt haar leden uit voor het bijwonen van de Algemene Ledenvergadering (ALV), om 20.00 uur in het gebouw de Klincke, Kerkstraat 16 te Steenwijk. Voor meer informatie over de Agenda en de notulen van de ALV van 2016 zie de betreffende artikelen.

Mededeling van de penningmeester voor de Noordwesthoek-leden met automatische incasso: De contributie voor 2017 wordt rond 15 januari van uw rekening afgeschreven.

13 maart: Algemene ledenvergadering IVN Nw. Overijssel!!! Verdere informatie hierover, alsmede het verslag van de ALV 2016, worden nog bekend gemaakt.

Excursies en lezingen

Zaterdag 11 februari – Winterkenmerken in park Rams Woerthe

Op deze zaterdagochtend wordt tijdens een wandeling door park Rams Woerthe aandacht besteed aan de winterkenmerken van bomen. Voor die winterkenmerken en de herkenning van bomen en struiken ben je vaak aangewezen op de knopvorm en de stand hiervan. Er zal gewezen worden op de diverse knoppen zoals blad-, bloem- en gemengde knoppen, maar ook op bijvoorbeeld slapende knoppen. Het blijft interessant dat er in het klein al een scheut/tak in een knop aanwezig en te herkennen is.

Verder zal eveneens aandacht worden besteed aan bladhoudende bomen en struiken, maar uiteraard komen er allerlei andere natuurlijke zaken aan de orde die zullen worden

benoemd.

Het belooft een gezellige, interessante en leerzame excursie te worden en je zult merken dat er ook in de winter nog van alles te zien en te beleven valt in de natuur.

Park Rams Woerthe kenmerkt zich door de grote verscheidenheid aan bomen en struiken.

De start is vanaf de hoofdingang van het park (bij het hek met de naam Rams Woerthe) om 10.00 uur. De wandeling zal tot ongeveer 12.00 uur duren. Trek warme kleding aan en ga gezellig mee op pad.

Aanmelding is niet nodig. Voor vragen kunt u contact opnemen met Piet Hein Klip, telefoon 0521- 513766.

Zaterdag 11 maart - Mossen in De Weerribben

Op zaterdag 11 maart houden we een excursie met het onderwerp mossen in De Weerribben. Door de vroege datum zijn we de sluiting vanwege het broedseizoen vóór. Hierdoor kunnen we ook terreindelen bezoeken met mosvegetaties die we vorige jaren minder goed hebben kunnen zien, zoals trilvenen.

In deze tijd van het jaar zien we van de plantengroei vooral het mosdek, dat later in het jaar juist minder opvalt. Mossen zijn belangrijke “bouwers” van het veen en we krijgen een goed beeld van hoe ze dat doen. In het mosdek zijn ook voor leken duidelijke verschillen zichtbaar, waar we iets over het water, de geschiedenis en de mogelijke toekomst van het gebied uit af kunnen leiden.

We vertrekken om 9:00 uur van de parkeerplaats aan de Eesveense kant van station Steenwijk. Bij het vaststellen van het tweede

verzamelpunt (9.30 uur Kalenberg of Ossenzijl) willen we rekening houden met de voortgang van de rietooft en met de gesteldheid van het terrein. Dit is pas kort van tevoren vast te stellen.

Ook kan het vanwege de weersomstandigheden wenselijk zijn de excursie te verzetten. Informeer daarom vooraf bij de excursieleider Geert van Wirdum (geert@jolicoeur.nl of telefoon 0521-521106). Belangstellenden, die zich tijdig bij hem aanmelden, krijgen vooraf bericht. Opgave is echter niet verplicht. De definitieve locatie wordt ook een week van tevoren bekend gemaakt op de website van de KNNV-Noordwesthoek. De excursie duurt tot ongeveer 13.00 uur. Het dragen van laarzen wordt sterk aanbevolen. Wie een loep ter beschikking heeft, kan daar veel plezier van beleven.

Programma lezingen

De lezingen zijn gratis toegankelijk voor leden van IVN en KNNV. Van niet-leden wordt een bescheiden bijdrage van € 2,- gevraagd. De lezingen vinden plaats in De Klincke, Kerkstraat 16 te Steenwijk en beginnen om 20.00 uur.

Maandag 16 januari: Lezing over De Eese door Harry Bouwman

Vorig jaar kon deze lezing door omstandigheden helaas niet doorgaan. Maar het onderwerp ligt zo dicht bij huis, dat we de lezing opnieuw in het programma hebben opgenomen. Deze avond zal Harry Bouwman ons deelgenoot maken van zijn onderzoek naar de cultuurhistorische waarden van het landgoed 'Heerlijkheid De Eese'.

Vanaf het ontstaan in de vroege ijstijden tot op heden heeft het gebied verschillende ontwikkelingen doorgemaakt. In de loop der eeuwen hebben verschillende bewoners hun stempel op het gebied gedrukt en hier dus hun sporen nagelaten. Ook is aan het voorkomen van verschillende plantensoorten af te leiden, dat sommige delen van het landgoed

permanent bebost zijn geweest. Al lang geleden zijn delen van het landgoed in cultuur gebracht onder andere ten behoeve van akkerbouw en bosbouw (de naam Eese duidt op 'Bijeengelegen bouwlanden'). De akkerbouw behoort nu tot het verleden en de bosbouw (houtooft) staat steeds meer in het licht van natuurbeheer. Het is interessant te vernemen hoe het gebruik van het landgoed door de eeuwen heen heeft geleid tot de structuur van paden en percelen die we er nu (her)kennen. Harry Bouwman heeft zijn onderzoek ook aan het papier toevertrouwd. Zijn boekje over dit onderwerp zal op deze avond te koop zijn voor € 7,50.

Maandag 20 maart: Lezing Vlinders en hun omgeving door Albert Vliegthart

Op maandag 20 maart komt Albert Vliegthart van de Vlinderstichting naar Steenwijk. Hij zal ons inwijden in de wereld van de vlinders. Onze omgeving is rijk aan soorten waaronder enkele, die bijzonder zijn voor Nederland. Van de grote vuurvlinder is 'ons Nationale Park' de enige vindplaats. En de Steenwijker populatie van de sleedoornpage neemt een bijzondere plaats in Nederland in. Vlinders zien we overal, niet alleen in natuurgebieden, maar ook, zij het in mindere mate, in het agrarisch gebied. De bebouwde kom biedt aan vlinders vele mogelijkheden als we met ons allen zorgen voor

voldoende nectarplanten en we de verstening van tuinen tegengaan. Deze avond krijgen we meer inzicht in de leefwijze van verschillende soorten vlinders. Waar zitten zij het liefst? En waarom? Een toelichting op het werk van de Vlinderstichting zal zeker niet ontbreken en ook de manier waarop we als persoon kunnen bijdragen aan verspreidingsonderzoek komt ter sprake. Vlinders, gewoon en ongewoon, zorgen ervoor dat u na deze avond anders naar hen kijkt. En wie geniet er niet van deze fleurige fladderaars?

Het voorjaar is in aantocht!

Duitse otter rukt op langs de IJssel

Bron: De Stentor d.d. 16 oktober 2016

GIETHOORN/WAGENINGEN - Otters van Duitse origine duiken steeds vaker op in Overijssel en Gelderland. Dat blijkt uit onderzoek van de Wageningen Universiteit dat zondag is gepubliceerd.

Zij komen hier op eigen kracht, zoals in de Nieuwkoopse Plassen, langs de IJssel ter hoogte van Voorst en langs de Dinkel. De komst van de Duitse otters verkleint de kans op inteelt onder de populatie in Nederland, die ongeveer 185 dieren telt. Dat zijn er iets meer dan vorig jaar.

De meeste otters komen nog steeds voor in Overijssel en Friesland, waarbij De Weerribben-Wieden dus de belangrijkste functie vervult. In dit gebied leven rond de 86 otters, zo stelt de universiteit. Het natuurgebied is een belangrijke kraamkamer. Van hieruit ontstaan veel nieuwe 'kolonies' elders in Nederland.

Het aantal verkeersslachtoffers onder de otters blijft groot. Vorig jaar zijn in totaal 49 dieren doodgereden. Ook sterven otters door verdrinking in visuiken.

De genetische variatie in de Nederlandse otterpopulatie lijkt zich te stabiliseren, blijkt uit DNA-onderzoek van uitwerpselen en dood gevonden dieren.

The little 5

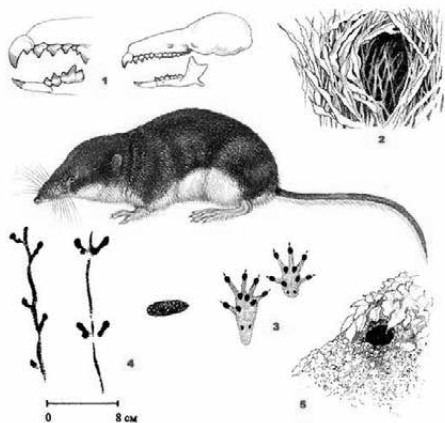
Als we naar mooie natuurfilms over Afrika kijken, is het onderwerp vaak “the big 5”, de vijf grootste zoogdieren op dat continent. In ons land hebben we ook enkele grote soorten zoogdieren, maar die halen het niet bij hun Afrikaanse broeders. Ons grootste landzoogdier, het edelhert, valt niet op als je het naast een giraf zet. Ik zal het dus maar niet hebben over onze “big 5”, maar verleg de aandacht naar “the little 5” in onze eigen omgeving.

In het boek, Atlas van de Nederlandse zoogdieren, een uitgave in de serie Natuur in Nederland (2016), is vermeld dat ons land, inclusief de zoogdieren van de zee, 106 soorten telt. Volgens de uitgave ‘De zoogdieren van Overijssel’ (2011) komen in onze mooie provincie 51 soorten voor. Sommige daarvan worden incidenteel waargenomen, zoals enkele zeldzame vleermuissoorten, andere zijn eenvoudiger waar te nemen. Reeën en hazen komen algemeen voor en sporen van mollen weet iedereen wel te herkennen. Anders is dat met de zes soorten spitsmuizen in Overijssel.

aangrenzende gebieden in Drenthe en Duitsland. De andere vijf soorten, the little 5, kunnen we in de Kop tegenkomen.

Dat zijn de gewone bosspitsmuis (*Sorex araneus*), de tweekleurige bosspitsmuis (*Sorex coronatus*), de dwergspitsmuis (*Sorex minutus*), de waterspitsmuis (*Neomys fodiens*) en de huisspitsmuis (*Crocidura russula*). De spitsmuizen van het geslacht *Sorex* en de waterspitsmuis horen bij de zogenaamde roodtandspitsmuizen. De punten van de tanden en de kiezen zijn rood. Dat is bij een vers gebit zeer duidelijk te zien. Bij een afgesleten gebit zijn vaak de restanten van de rode kleur nog aanwezig. De huisspitsmuis en de eerder genoemde veldspitsmuis zijn witandspitsmuizen. Bij deze soorten ontbreken de rode punten. Bij determinatie van de onder- en bovenkaken is dit al een belangrijk onderscheid. Andere kenmerken van de kaken leiden dan tot de juiste soort. Spitsmuizen hebben een korte, dichte vacht. De vachtkleur van de twee soorten bosspitsmuis lijkt erg op elkaar, waardoor deze soorten op het eerste gezicht niet altijd kunnen worden gedetermineerd. Soms is de demarcatielijn tussen rug- en buikkleur bij de gewone bosspitsmuis prominent aanwezig, maar hij kan ook zo vaag zijn dat het onderscheid met de tweekleurige bosspitsmuis niet duidelijk is. Bovendien kan de tweekleurige bosspitsmuis ook een lichte demarcatielijn hebben, zodat verwarring met de gewone kan ontstaan. De andere soorten zijn wel goed aan de vachtkleur te herkennen. Spitsmuizen staan kort op de pootjes. De naam spitsmuis hebben zij te danken aan de spitsvormige snuit, die een beetje op een slurfje lijkt.

Om deze insecteneters in de vrije natuur te kunnen zien, moeten er heel wat uurtjes in het veld worden doorgebracht. Spitsmuizen hebben een aantal perioden per etmaal waarin ze actief zijn en leiden in principe een verborgen leefwijze. Omdat ze graag op de onderbegroeiing rond rommelen op zoek naar voedsel, zijn de zogenaamde zichtwaarnemingen van

● Tweekleurige bosspitsmuis Bron(?)*Saxifraga-Rudmer Zwerver*

De veldspitsmuis (*Crocidura leucodon*) vinden we alleen in het oosten van de provincie en

levende dieren schaars. Spitsmuizen hebben een snelle spijsvertering. Ze moeten binnen de perioden waarin ze actief zijn veel eten om op de been te blijven. Hun voedsel bestaat uit allerlei insecten en andere ongewervelde diertjes, zoals kevers, spinnen, rupsen en andere larven. Ook regenwormen en slakken zijn voor de grotere soorten een belangrijke voedselbron. Spitsmuizen zoeken deze onder andere bij composthoop in tuinen. De kleinste van de vijf, de dwergspitsmuis, beperkt zich tot de kleinere geleedpotige prooien. De grote waterspitsmuizen vangen incidenteel zelfs kleine vissen of kikkers.

● *Huisspitsmuis Bron(?)Saxifraga* - Rudmer Zwerver

Van de huisspitsmuis is bekend dat hij zich ook met enig gemak binnen gebouwen verplaatst. Daar heeft hij zijn naam aan te danken. In woningen vallen ze dan op door hun uitwerpselen en door de sterke geur die van enkele klieren in de flanken komt. Deze klieren geven een sterke geur af die aan muskus doet denken. De huisspitsmuis komt echter ook 'gewoon' buiten voor. Daar valt hij minder op, maar tijdens inventarisaties met inloopvallen wordt deze soort gevangen op erven en in tuinen, in rietlanden en langs sloot- en greppelranden in het boerenland. Het is in elk geval de soort die het meest van alle in de omgeving van gebouwen wordt aangetroffen. De gewone bosspitsmuis komt in allerlei biotopen voor, zowel in droge als vochtige omstandigheden en meestal op terrein met flink veel bodembedekking. Daaronder zijn immers de meeste prooidieren te verwachten.

De tweekleurige kan je in dezelfde omgeving vinden, maar deze soort lijkt een voorkeur te hebben voor de drogere delen van een gebied. Ook de dwergspitsmuis lijkt zich op allerlei soorten terrein thuis te voelen.

● *waterspitsmuis Bron(?)Saxifraga* - Rudmer Zwerver

De waterspitsmuis is, zijn naam suggereert het al, aan water gebonden. Territoria bevinden zich in het algemeen dicht bij beken, slootjes en plassen. Het water maakt deel uit van zijn leefgebied, omdat deze soort ook onder water op zoek gaat naar prooien. Op een excursie naar Andorra, tijdens een KNNV kampeervakantie in de Pyreneeën, zagen we eens een waterspitsmuis die telkens vanaf de walkant naar een steen zwom die ongeveer 30 cm van de kant af lag. Dat was de plek waar hij kennelijk voedsel vond. Een zwemmend exemplaar lijkt wel een grijze vacht te hebben, die op het droge toch echt donker tot zwart is. Omdat we hoog in de bergen zaten en ik de soort alleen uit het laagland kende, noteerde ik de hoogte. Volgens mijn GPS zaten we op 2496 meter hoogte. In de Veldgids Zoogdieren van de KNNV (2010) las ik later dat waterspitsmuizen tot een hoogte van 2500 meter in de bergen kunnen worden waargenomen. Dat was een extra bevestiging voor wat wij hadden gezien. En dan nog even over het waarnemen van spitsmuizen. Ik gaf in het begin al aan dat het zien van spitsmuizen niet eenvoudig is. De voor de (digitale) landelijke en regionale atlanten gemaakte verspreidingskaarten zijn niet alleen gebaseerd op zichtwaarnemingen, maar ook op doodvondsten, vangsten met

inloopvallen en door katten thuis gebrachte prooien. Omdat de verschillende soorten spitsmuis ook op het menu staan van de kerkuil, wordt het grootste deel van de waarnemingen uit verzamelde braakballen gehaald. De Werkgroep Kerkuil in de Kop van Overijssel leverde een belangrijke bijdrage aan het onderzoek naar de verspreiding van kleine zoogdieren door het leveren van vele partijen braakballen. Deze pluizen is ook voor kinderen een leuke bezigheid. Het herkennen van de soorten aan de hand van schedels en

kaakjes is weer een vak apart.

Om het inzicht in de verspreiding van dier- en plantensoorten actueel te houden, blijft het nodig om waarnemingen onder vermelding van soort, plaats en datum in te dienen. In het geval van spitsmuizen die door de kat worden thuisgebracht, kan een goede foto helpen bij de determinatie van de soort. Waarneming.nl heeft een speciale, eenvoudige invoermodule voor kattenprooien.

Ton Bode

Was de Rode Wouw altijd al schaars in Nederland?

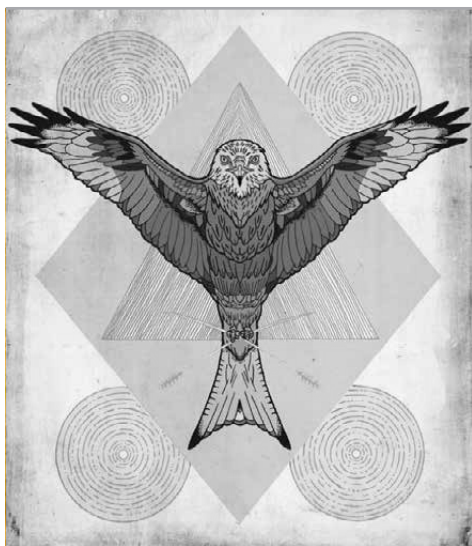
Prof. K.H. Voous schrijft in zijn *Roofvogels en Uilen van Europa*, Leiden 1986, dat het wel als vaststaand mag worden beschouwd, dat de Rode Wouw in vroeger tijden in Nederland heeft gebroed, al is het niet bewezen. Deze opvatting wordt gemotiveerd door het gegeven dat de Rode Wouw destijds tamelijk algemeen was in de ons omringende landen en dat het geen natuurlijke omstandigheid is dat grote roofvogels in Europa zeldzaam zijn.

Lijnrecht tegenover die opvatting staat die van K.J. Eigenhuis, zoals weergegeven in het Verklarend en Etymologisch Woordenboek van de Nederlandse Vogelnamen (WNV, 2004). Hij stelt a priori dat de Rode Wouw (en een menigte andere vogelsoorten) altijd zeldzaam was in Nederland (en België) en dat de vroegere schrijvers deze soort niet uit eigen waarneming kenden.

Als voorbeeld noemt WNV Jacob van Maerlants *Der naturen bloeme* (Nat.Bl., hs. 1287). WNV citeert de paragraaf gewijd aan *Milvus*. In de weergave van Gysseling: "Miluus *alse wi wanen wale es ene wwe in onse tale*." 'Milvus zoals wij goed weten, is een Wouw in onze taal' (Lees wwe als /wüwe/). Verderop in Nat. Bl.: "*dinc die niet mach comen te baten, die-men hute werpet vpter straten, dar af maken si hare spise*." 'Dingen die niet van pas komen, die men weggooit op de straten, daarmee doen zij hun maal.' Over deze zinsnede merkt WNV op s.v. Wouw: "*Deze dichtregels wijzen sterk in de richting van de Rode en/of Zwarte Wouw (vooral het azen op dingen die de mensen op straat gooien). Men moet echter bedenken dat deze dichtregels slechts de vertaling zijn van oudere in het Lat gestelde, verzen zijn* (o.a. *Thomas van Cantimpré en Plinius, naar wie Van Maerlant direct verwijst* (vs.2544: "*Plinius spreect...*") *en dat Van Maerlant zelf de Rode Wouw uit zijn leefomgeving niet kende...*"

WNV wekt daarmee de indruk dat uitgerekend die zin, met de beschrijving van de voor de Rode en de Zwarte Wouw zo karakteristieke eigenschap, door Maerlant is overgenomen uit het werk Plinius of Cantimpré. Dat is onjuist. Geen der bronnen van Nat.Bl. geeft een dergelijk beeld. In het werk van Plinius staat o.m. dat *Milvus* zeer vraatzuchtig is, maar

dat hij normaliter de gewijde offergaven op het altaar van Jupiter in Olympia met rust

laat, tenzij de offerende stad groot onheil te wachten staat. Cantimpré meldt dat *Milvus* de wacht houdt op vleeshallen en bij kadavers. Niets over straten waarvan het afval opgepikt wordt door de *wuwe!* Dan kan er maar één conclusie worden getrokken: Maerlant heeft die zin niet overgenomen. Uitgerekend de zin waarin een belangrijk kenmerk van wouwen wordt gegeven, waarvan WNV beweert dat zij is overgenomen uit de Latijnse bronnen, is door Maerlant zelf bedacht. Dat wijst erop dat hij de *wwe* uit eigen waarneming kende. Het feit dat er in Nat.Bl. niet zozeer sprake is van 'voedsel' maar van algemene *dinc* 'dingen', kan zelfs een aanwijzing zijn voor het verzamelen van nestmateriaal op de Middeleeuwse straten waar Maerlant ze zag.

● *onderschrift*

Opmerkelijk is het ontbreken van het woord *wouwestaart* in WNV. In de zestiende en de zeventiende eeuw was dit een heel gebruikelijke timmermansterm voor een houtverbinding, die tegenwoordig nog *zwaluwstaart* heet, althans dat is de indruk die WNT wekt.

De oudste attestatie stamt uit 1546; de oudste vermelding van *zwaluwstaart* in die betekenis, stamt uit 1553. In de ons omringende talen is een naam die correspondeert met *wouwestaart*, niet geattesteerd. Het gaat dus niet om een leenvertaling uit een andere taal. De Latijnse term is *subscus*. Dat is geen afleiding van een vogelnaam.

Een *wouwestaart* of *zwaluwstaart* is een insnijding in een plank of balk, waarin een uitgesneden tegenvorm in een andere plank past. Het gaat dus om een verwijzing naar een karakteristieke eigenschap van de Rode Wouwen in mindere mate van de Zwarte, namelijk de diep ingesneden staart. Het voorkomen van een dergelijke term, steeds in niet-ornithologische context, is een aanwijzing voor de bekendheid van de toenmalige timmermanstaalgebruiker met de vorm van de staart van de Wouwen en daarmee tevens voor de gewoonte van de Rode Wouwen in het Laat-Middeleeuwse en Vroeg-Nieuwe-tijdse straatbeeld. De eigen observatie van Maerlant kan er zelfs op wijzen dat de Rode Wouwen indertijd niet ver van diens woonplaats broedde.

Auteur: Paul J. Marcus

Appendix 1: Bronnen van *wouwestaart* WNT = Woordenboek der Nederlandsche Taal; MNW = Middelnederlands Woordenboek.

Er is een synoniem van *zwaluwstaart* dat gemeld wordt in MNW sine dato: *wou- ofte zwaluestaerten*, (in WNT echter: Leiden, 1553) naast een lemma in Kiliaen, ook zonder datum (maar in WNT 1588): *wouwesteert*, *Fland. J. woeghsteertken*, *subscus*. In WNT vinden we onder het lemma *wouwestaart* met betekenis *subscus* de volgende attestaties:

1. *Wuwestert in tschrijnwaerck, vne queue d'arondelle Lambrecht, Naembouck [1546]*
2. *Wouwe-steertkens, Flandr. J. woeghsteertkens Kil. [1588]*
3. *Swaelem-steertken, wouwesteertken subscus :.... gal. queue d'arondelle [1599]*
4. *Wuyvesteerten, weuvestert, wuwestert, bij Lievevrouw-Coopman Gents Wb. 1950-1955 [1644]*
5. *Wouwstirt, -staart (Ver.) Men zegt: zwaalmstaart, Liev.Coopm. [1955]*
6. *Wou- oft zwaluestaerten O.Vad. Recht [Leiden, 1553]*
7. *Wouwestaerten Vierlingh Tract. v. Dyckagie [c. 1578]*
8. *wauwensteerten"(zwaluwstaarten) Bulletin Ned. Oudheidkundigen Bond 1899-1907 [aangehaald woord 1619]*
9. *...gevvuvvesteerte ribben.... ; ...vuvvesteerten (zn.) Stevin, Burgherlick Stoffen, 1590-1619 [voor 1620]. N.B. dat het eerste woord hier een voltooid deelwoord is dat als bijvoegelijk naamwoord kan worden opgevat. Het laatste woord is het meervoud van wuwesteert. De /w /wordt steeds met twee losse v's weergegeven.*
10. *Wausterten in A. v.d. Velde De Ambachten van de timmerlieden en de schrijnwerkers te Brugge 1300-1909 [1700]*

Appendix 2: *wouwestaart* = scheepsroer

In een andere betekenis, ‘scheepsroer’, wordt *wouwestaart* opgevoerd in WNT. Het lijkt om een hapax te gaan: “— *Elck rept’ van stonden aen syn handen tot den wercke, d’Een timmert, klutst, en boud een tweede Noahs Arcke, Een ander stijght om hoogh ten wolcken met de Mast, Die, maect den Wouwe-steert, het roer, van achter vast, VONDEL 1, 133 [1613].*” In Seeman, Maritiem Woordenboek, 1681/2011 is *wouwestaart* niet te vinden. Het zal hier niet gaan om een gebruikelijke scheepsterm, maar

om bloemrijke taal van Vondel, waaruit blijkt dat hij zijn klassieke kende, want Plinius schrijft reeds ongeveer dit: Deze vogels lijken de mens de kunst van het sturen te hebben geleerd, door de bewegingen met de staart. De natuur toont in de lucht de benodigde bewegingen van het roer op de grond. ((*milui*) *videntur artem gubernandi docuisse caudae flexibus, in caelo monstrante natura quod opus esset in profundo*).

Appendix 3: Etymologie van *Wouw*

EWN4 2009 (s.v. *wouw*) verbindt *wouw* met de Indo-Europese werkwoordswortel **ueih1-* ‘nastreven, najagen’. Ook Kroonen 2011 (s.v. **wîō* ~ **wiwaz*) en 2013 (s.v. **wiwan*) gaat uit van deze wortel, met een u-suffix, dus **ueih1-u-* ‘azer’. Deze woordwortel ligt verder ten grondslag aan *wei-* in *weitas*, *weidelijk* en *weide*. In het Middelnederlands wordt de lange *î* van *wîwe* onder invloed van de daaropvolgende *w*, een *û*, net als in *huwen* en *huwelijk*, uit ouder **hîwi-*. En terwijl die *û* in *huwelijk* gehandhaafd bleef, veranderde die in *wuwe* naar de *ou*, dus *wouw*. Buiten de Germaanse talen zou het Griekse *áietós* ‘arend’ een cognaat kunnen bevatten, als het wordt geanalyseerd als Indo-Europees **h2uih1-eto-* < **h2ui-uh1-eto-* ‘vogel-jager’, waarbij het deel **-uh1-* de nultrap van de wortel **ueih1-* ‘nastreven, streven’ is (Kroonen 2013). Andere niet-Germaanse cognaten van *wei-* vinden we in het Latijn, Litouws en Sanskrit.

Als naam voor bepaalde roofvogels is het woord alleen geattesteerd in het Nederlands, Nederduits en Duits. In de Malbergse Glossen, Oudnederfrankische (Oudnederlandse) glossen in de Latijnse tekst van de Lex Salica, de Salische Wetten (hss. ca. 750), vinden we de varianten *ueganus* en *ueeia-no*, bij *acceptorem*; *acceptor* is een variant/herinterpretatie van *accipiter*. Het gaat in de tekst om het stelen van een valkeniersvogel van een zitstang. Er is daar dus zeer waarschijnlijk geen sprake van de roofvogels die

wij heden ten dage (en ook al ten tijde van Maerlant, 1287) als *wouw* betitelen. Ook na Maerlant werd *wouw* wel voor andere vogels gebruikt dan voor *Milvus*. Het gaat in de teksten veelal om de Bruine Kiekendief *Circus aeruginosus*. Zie bijv. het Jacht-Bedryff 1636, of De Nederlandsche Vogelen 1770-1829. Er is daarbij echter geen verwarring over de soorten. De naam *wouw* heeft doorgaans de betekenis van genusaanwijding. De Rode Wouw heet bij Nozeman-Sepp bijv. *gemeene Wouw*, terwijl de Bruine Kiekendief, *Rietwouw* heet. Cognaten van het Nederlandse *wouw* in het Middelnederduits zijn *wie*, *wige*, *wye* (alledrie uitspreken als /wie-je/) ‘wouw, kiekendief’ in het Duits *Weihe* ‘kiekendief’, Middelhoogduits *wî(w)e*, *wewe*, Oudhoogduits *wî(w)o*. Buiten de drie genoemde continentaal Westgermaanse talen heeft *wouw* wellicht een cognaat in Oudnoords *vé* in *langvé*, IJslands *langví* en *-ví* en IJslands *lomví* ‘zeekoet’ (Kroonen, 2011 blz. 259). We moeten dat ‘azer’ dan wellicht opvatten als ‘azend op leng’, een zeevis, die geschikt is om stokvis van te maken. Die vis is uiteraard veel te groot voor zeekoeten, maar doordat deze vogels zich verzamelen op plaatsen waar de prooivissen van de leng zich massaal bevinden, moet bij de IJslanders de indruk zijn ontstaan dat de zeekoet voor de leng kwam. In ieder geval zullen ze gemerkt hebben dat op plekken waar de zeekoeten massaal foerageerden, ook de leng te vinden was. Dat is althans mijn voorlopige lezing.

Literatuur:

- Beelen, H., et al., Seeman, Maritiem woordenboek van Wigardus à Winschooten, Zutphen, 2011.
- Cantimpré. Th. van, Opus de natura rerum, voor 1261.
- Eckhardt, K.H., Lex Salica, Hannover 1969, online-versie.
- Eigenhuis, K.J., Verklarend en Etymologisch Woordenboek van de Nederlandse Vogelnamen , Dutch Birding 2004, WNV.
- Etymologiebank. Online. Hier kunnen diverse Nederlandse etymologische woordenboeken worden geraadpleegd. WNV staat er nog niet bij. Dat is het gevolg van frictie tussen Eigenhuis en de rest van de taalkundigen. Hopelijk wordt dat in de toekomst opgelost, want het is een gemis voor iedereen.
- EWN4, zie Philippa.
- Kroonen, G., The Proto-Germanic n-stems, Amsterdam-New York, 2011.
- Kroonen, G., Etymological Dictionary of Proto-Germanic, Leiden, 2013.
- Maerlant, J. van, Der naturen bloeme, ca. 1270, hs. 1287, versie Gysseling (DBNL)
- Oostrom, F. van, Maerlants Wereld, Amsterdam, 1996.
- Philippa, M. et al., Etymologisch Woordenboek van het Nederlands, deel 4, Amsterdam, 2009. EWN4.
- Plinius de Oudere, Naturalis historia, voor 79
- Verdam, J., Middelnederlandsch Woordenboek, Den Haag, 1911/1932/1979
- Voous, K.H., Roofvogels en Uilen van Europa, Leiden, 1986.
- WNT = Woordenboek der Nederlandsche Taal, online-versie, INL-GTB.
- WNV zie Eigenhuis.

Een week in Buurse

Burse, een weekje in augustus, kamperen met leden van de KNNV en het IVN in een gezellige sfeer, leverde vele waarnemingen op. Omdat de kampeervakanties van de KNNV de laatste jaren ook openstaan voor IVN leden, was het leuk om te ervaren dat twee deelnemers lid zijn van beide verenigingen. Hieronder 2 bekenden, Els en Henk Boss, die een aantal jaren lid zijn geweest van de IVN, afdeling Noordwest-Overijssel.

Het weer was prachtig.

Dat maakte dat de excursies naar het Haaksbergerveen, het Witte Veen, het Buurserzand en landgoed Lankheet in een ontspannen sfeer zijn verlopen. Ook andere natuurgebieden werden met een bezoek vereerd. In kleine groepen - aan de kampeerweek deden 40 personen mee - werd een excursieterrein bezocht en werd kennis van de waarnemingen uitgewisseld, zoals ook gebeurd bij de wandelingen en excursies in de eigen afdelingen. Hoewel sommige excursies specifiek gericht zijn op bijvoorbeeld planten of vogels, zijn de meeste algemeen van aard. En dat maakt een

● *Huisspitsmuis Bron(?)Saxifraga* - Rudmer Zwerver

bezoek aan een gebied extra spannend. Van deze week werd ook een logboek met waarnemingen gemaakt.

Dit logboek (en vele andere van eerdere be-

stemmingen) zijn op de website van de KNNV terug te vinden.

Voor mij waren er enkele leuke waarnemingen bij.

De grote aantallen weidebeekjuffers langs de Buurserbeek en de grote gele kwikstaart, de oeverloper en de bloedrode heidelibel in hetzelfde gebied waren toppers. Een waarneming die boven alles uitstak betrof 27 oli-fantsrupsen, de nog onvolwassen nazaten van de nachtvlinder "het groot avonddood", een pijlstaartvlinder. Zij waren het harig wilgenroosje ter plaatse aardig kaal aan het vreten. Soms zaten er wel vijf exemplaren in één plant. Wat overigens opviel is dat de kleur van de rupsen verschillend kan zijn. Drie kleuren konden we onderscheiden: helder (licht)

● Jonge rups van het groot avonddood (foto: Ton Bode)

● Oude rups van het groot avonddood (Foto: Ton Bode)

groen, bruin en (bijna) zwart. Volgens een beschrijving op www.vlindermeetnet.nl zijn de jonge rupsen groen. In het Buurserzand vonden we op de klokjes-gentiaan eitjes van het gentiaanblauwtje. En op de camping waar we verbleven riep elke avond de steenuil en ook de bosuil liet zich iedere nacht in de omgeving horen.

Zoals al gezegd, staan de kampeervakanties

ook voor IVN leden open. Kijk eens op de KNNV website voor het programma van 2017. Bestemmingen in binnen- en buitenland staan op het menu van de natuurliefhebber. Behalve het inschrijfgeld en de eigen reis- en verblijfkosten worden geen extra kosten voor een kampeervakantie van de KNNV in rekening gebracht.

Ton Bode

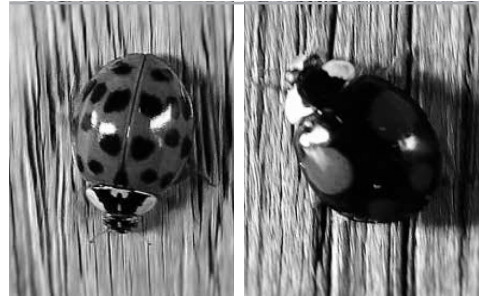
Aziaten in onze streken

Met Aziaten in onze streken bedoel ik niet de groepen Chinezen die Giethoorn aandoen. Het gaat in dit geval om het Aziatisch lieveheersbeestje. Deze soort is in ons land geïmporteerd om in kassen schadelijke mijten en insecten te bestrijden. Met de beperkte ruimte van een kassencomplex nam hij echter geen genoegen. Hij ontsnapte uit de voor hem bedachte situatie, zodat we hem nu ook in de vrije natuur aantreffen. En dat overkwam ons, mijn vrouw Netty en ik, laatst. We liepen een rondje over het landgoed De Eese” met de bedoeling een paar tamme kastanjes te halen. Die waren er toen in overvloed. Toen we onze wandeling vervolgden, kwamen we bij het stukje heide, dat lokaal wordt aangeduid met “Slangenkuil”. Misschien heeft die naam betrekking op een populatie anders die daar van oudsher aanwezig was, maar of er nog sprake is van een levensvatbare populatie is ons niet bekend.

We hebben daar wel eens een adder gezien, maar geen populatie.

Er stond deze dag nauwelijks wind en met een helderblauwe hemel en een lekker zonnetje was het warm voor de tijd van het jaar. Het was eind oktober. In de luwte van een bosrand aangekomen zagen we tientallen rode kevertjes druk heen en weer vliegen. Omdat een aantal op onze kleding landde, konden we ze determineren als het Veelstippig Aziatisch lieveheersbeestje.

Ook een enkel exemplaar van de zwarte vorm,

● Veelstippig Aziatisch Lieveheersbeestje (foto: Ton Bode)

● Viervlekkig Aziatisch Lieveheersbeestje (foto: Ton Bode)

het Viervlekkig Aziatisch lieveheersbeestje, zat ertussen.

Navraag leerde ons dat deze soort eind oktober op zoek is naar geschikte plekken om te overwinteren. Dat doet ze in gebouwen, maar ook in schorspletten van bijvoorbeeld berken. Het benutten van andere boomsoorten wordt niet uitgesloten. Omdat de kevers tijdens onze waarneming zeer actief aan het vliegen waren, hebben wij niet vast kunnen stellen voor welke boomsoort werd gekozen. Wel werden enkele exemplaren op de bast van naaldbomen gezien. Op de laatste dag van oktober vonden we een klein aantal van beide soorten ook op de vogelkijkhut van de Auken, waar deze kevers zich in de spleten tussen de planken verstopten.

Ton Bode

Geslaagde Excursie Naar Zuidpier IJmuiden

Vogelgroep spot 58 soorten

De weersomstandigheden zijn wat wisselend als dertien leden van de vogelgroep van IVN Noordwest-Overijssel vanaf de parkeerplaats van NS station Steenwijk op zaterdag 15 oktober afreizen naar IJmuiden om daar op de zuidpier getuige te zijn van de vogeltrek, die dan in volle gang is. De zuidpier steekt een kleine drie kilometer in zee en biedt aan tal van voorbij trekkende vogels op weg naar het zuiden een kortstondige rustplaats. En de West-Overijsselaars zijn niet de enigen die hiervan getuige zijn. Tal van vogelaars uit het hele land lopen heen en weer over de pier om een graantje mee te pikken van de talrijke vogelsoorten, die zich òf in de lucht, òf in het water òf op de basaltblokken van de pier ophouden, zoals watersnippen, eidereenden, grote en kleine zwarte zee-eenden, rotganzen, bergeenden, jan van genten, steenlopers en nog veel meer. De meest uitzonderlijke waarneming is een houtsnip, die boven het eind

van de pier rondcirkelt. "Zo'n vogel verwacht je hier nu niet direct", is de veel gehoorde reactie.

Na het bezoek aan de pier doet het IVN-groepje nog enkele kustplaatsen aan, waaronder het nieuwe strand tussen Kamperduin en Petten, waar zich enkele jaren geleden nog de Hondsbossche Zeewering bevond. Na ten slotte aan de Waddenzeekust bij Den Oever nog een aantal waarnemingen te hebben gedaan, keren de dertien spotters, onder dankzegging aan Sent van Dijk en Piet Hein Klip voor de organisatie, aan het begin van de avond huiswaarts met in hun bagage een lijst van 58 waargenomen vogelsoorten. Een aantal van deze waarnemingen is te zien op de foto's, die zijn gemaakt door Albert Steenbergen, waarvoor dank.

Jan Feenstra

Cadoelerveld kende slecht vlinderjaar

Conform het landelijke beeld, kende ook het Cadoelerveld dit jaar een slecht vlinderjaar. Het Cadoelerveld is een privé natuurterrein van Wim en Josée Temmink, lid van de Noordwesthoek, gelegen tussen Vollenhove en Zwartsluis. Het was zelfs het slechtste vlinderjaar sinds 2005 toen gestart werd met het tellen van vlinders op een daarvoor uitgezette, vaste route. Vooral het vrijwel ontbreken van het Icarusblauwtje heeft bijgedragen aan de negatieve score.

Weggevaagd

Alle voorgaande jaren was het Icarusblauwtje de meest getelde vlinder op het Cadoelerveld. In 2013, een topjaar voor het Icarusblauwtje, werden maar liefst 1.250 exemplaren geteld. In 2016 nog slechts 4! De populatie is dus vrijwel weggevaagd. Al vanaf het topjaar 2013 liepen de aantallen terug. Verleden jaar werden nog 154 exemplaren geteld.

● *Dagpauwoog, de winnaar foto:....]*

Graslandvlinders, waaronder het Icarusblauwtje, hebben het moeilijk in Nederland omdat het agrarische land de vlinders weinig meer te bieden heeft. Weilanden zijn voorna-

melijk groen van het gras; kruiden en bloemen ontbreken. Het Cadoelerveld is een kruidenrijke en bloemrijke enclave in een agrarische omgeving. Maar wellicht te klein, 2,5 hectare, om een levensvatbare populatie van het Icarusblauwtje in stand te houden. Jammer.

Lichtpuntjes

Ondanks dat er weinig vlinders werden geteld op het Cadoelerveld, is er altijd wel weer een vlinder die het wel goed doet. Dit jaar was dat met name de Dagpauwoog. Worden er per jaar gemiddeld zo'n 40 van geteld, dit jaar waren dat er 113. Meer dan ooit over de afgelopen 12 jaar.

Een vlinder die zowel op het Cadoelerveld als ook landelijk weer goed vloog, was de Citroenvlinder. De aantallen van deze vlinder zijn na jaren van achteruitgang weer vrijwel terug op het niveau van begin jaren negentig.

● *Dagpauwoog, de winnaar foto:....]*

Boekrecensie

Zeer onlangs is een nieuw boek uit gekomen: **Vogels in Nationaal Park Weerribben-Wieden**. Dit boek geeft een overzicht van alle broedvogels in het Nationaal Park.

De schrijvers Obe Brandsma, Jeroen Bredenoek en Ronald Messemaker hebben in zes jaar tijd een prachtig boek gemaakt over de vogels in ons mooi(st)e natuurgebied. Naast een goede omschrijving van het ontstaan van het gebied -en de wijze waarop beheerd wordt- is van elke vogelsoort een eigen verhaal gemaakt met een grafiek en kaart van de plaats en het tijdstip de soort is gespot.

Het boek rolde eind oktober van de persen. Er is lang aan gewerkt door drie regionale vogelaars, die ook beroepshalve bij het natuurbeheer in de Kop van Overijssel zijn betrokken. Dat moet garant staan voor een inhoudelijk sterk vogelboek. En dat is het ook geworden. In de inleidende hoofdstukken wordt in kort bestek ingegaan op de ontstaansgeschiedenis en de waterhuishouding van het gebied. De vijf hoofdbiotopen worden in een apart

hoofdstuk beschreven.

Voor de beschrijving van de broedvogels is een indeling naar biotoop gekozen. Daarmee wordt de in veel avifauna's gebruikelijke taxonomische indeling in één hoofdstuk verlaten. En dat blijkt een terechte keus. De soorten die kenmerkend zijn voor bijvoorbeeld moeras- en rietland of voor moerasbos worden in afzonderlijke hoofdstukken behandeld. Daarmee kan de geïnteresseerde lezer vrij snel naar 'de biotoop van zijn keuze' gaan om de informatie over de samenstelling van de broedvogelbevolking te verkrijgen.

Het is ook een goede zet geweest om niet alle broedvogelsoorten uitgebreid te behandelen, maar wel in een samenvattende tabel achter in het boek op te nemen. Daar vinden we het aantal broedparen in drie onderzoeksperiodes terug. Als voorbeeld van de niet beschreven soorten noem ik de boerenzwaluw en de grote lijster.

Genieten is het van de beschrijvingen van geoorde fuut en wintertaling (watervogels), roerdomp en blauwborst (moerasvogels), zomertaling en tureluur (weidevogels), purperreiger en havik (moerasbosvogels) en steenuil en nachtegaal (erfvogels).

Op het gekleurde verspreidingskaartje per soort is duidelijk aangegeven in welk deel van het nationaal park we die soort kunnen verwachten.

Het hoofdstuk over doortrekkers en wintergasten gaat over die soorten waarvoor het nationaal park als waterrijk gebied van enig belang is. Het zijn de soorten die bij de landelijke watervogeltellingen, georganiseerd door Sovon, worden meegenomen. Daarmee is er ook voor gekozen om de algemene doortrekkers en wintergasten niet in het boek op te nemen. Dat is natuurlijk een arbitraire keus. Zo had ik het zelf leuk gevonden als informatie over het aantal waterpiepers in het gebied het boek had gehaald. Maar die kennis zal ik elders moeten vinden.

En tenslotte is er dan nog het hoofdstuk met een overzicht van bijzondere waarnemingen. Hier hebben de auteurs zich gelukkig niet be-

perkt tot een omschreven onderzoeksperiode, maar hebben ze ook oudere en recente waarnemingen opgenomen.

Voor die de aandacht trekkende soorten zijn de data van de waarnemingen en het aantal exemplaren in een duidelijk overzicht opgenomen. Van sommige soorten, zoals de ralreiger, is maar een enkele waarneming bekend en van andere, zoals de zeearend, een hele trits. Deze laatste wordt sinds 2002 vrijwel jaarlijks gespot, zo is te lezen. Niet onvermeld mag blijven dat de gegevens mede bijeen gebracht zijn door de vele vrijwilligers, ook leden van onze beide verenigingen, die uren het veld in gingen om te turven en te tellen.

Het boek is behalve met een illustratie van Siegfried Woldhek en Erik van Ommen rijk

voorzien van schitterende, soms paginagrote (buizerd, aalscholver, grutto) foto's. Foto's die je doen verlangen om alle in het boek behandelde soorten zelf te gaan zien. Ik feliciteer Jeroen, Obe en Ronald met deze fantastische avifauna, een boekwerk dat niet alleen niet in de boekenkast van de vogelaars mag ontbreken, maar door iedereen die begaan is met de natuurwaarden van 'ons nationaal park' zou moeten worden aangeschaft.

Verkrijgbaar via NM en SBB.

Inlichtingen:

r.messemaker@natuurmonumenten.nl.

Ton Bode

KNNV Algemene Ledenvergadering 2017

Hierbij nodigt het bestuur van de KNNV-afdeling De Noordwesthoek haar leden uit voor het bijwonen van de Algemene ledenvergadering (ALV), te houden op maandag **20 februari 2017 om 20.00 uur** in het gebouw de Klincke, Kerkstraat 16 te Steenwijk.

Agenda

1. Opening
2. Verslag Algemene ledenvergadering (ALV) van 15 februari 2016.
* Zie het volgende artikel
3. Jaarverslag 2016 van de Vereniging.
* zie onze website; het jaarverslag zal op verzoek tijdens de vergadering worden uitgereikt.
4. Verslagen van de werkgroepen
* zie de website.
5. Financieel verslag van de penningmeester.
* De financiële stukken zullen tijdens de vergadering beschikbaar zijn en kunnen ook vanaf 14 dagen vóór de vergadering bij de penningmeester worden opgevraagd.
 - rekening en verantwoording over het jaar 2016
 - verslag kascommissie over het jaar 2016
 - begroting 2017
 - vaststellen contributie 2018: het bestuur stelt voor deze ongewijzigd te laten.
 - benoeming kascommissie 2018
6. Bestuursverkiezing
*Greet Sanderse is redactielid van de Koppel geworden en gaat daarom het bestuur verlaten.
* Er zijn in 2017 verder geen bestuursleden aftredend.
Naast de opengevallen plaats van Greet is er nog een vacature in het bestuur (dus nu 2 vacatures) waarvoor kandidaten zich kunnen aanmelden.
7. Verslag (impressie) van de Vertegenwoordigende Vergadering van de KNNV in 2016.
* afvaardiging naar de VV 2017 (afgevaardigde en plaatsvervangende afgevaardigde)
* benoeming vertegenwoordiger van onze vereniging voor de beleidsraad van de KNNV.
8. Rondvraag.
9. Sluiting van het vergadergedeelte.
PAUZE. (Consumpties zijn, ingevolge een besluit van de ALV van 15 februari 2016, voor eigen rekening.)

Na afloop van de vergadering neemt Johann Prescher ons mee in de wereld van de vleermuizen. Hij zal ons het nodige vertellen over de soorten die in de Kop van Overijssel kunnen worden verwacht. Leefwijze, voedsel en jachttechniek en zeldzaamheid in onze omgeving van de verschillende soorten komen aan bod. Het begrip kraamkamer in dit verband zal nader worden toegelicht.

Speciale aandacht zal er zijn voor de meervleermuis, een voor landelijke begrippen bijzonder soort waarover nog veel te ontdekken valt. Over de wijze waarop het onderzoek naar deze soort in onze omgeving gestalte zal krijgen, worden we nader geïnformeerd.

Notulen van de Jaarvergadering (ALV) van 15 februari 2016

1. Opening

Ton Bode opent om 20.15 uur de vergadering voor 22 aanwezigen (plus 6 bestuursleden). Een bericht van verhindering is ontvangen van Gerrit Jan Hallink. Een bericht van verhindering van Jan Luit werd na de vergadering ontvangen.

2. Verslag ALV van 16 februari 2015. (gepubliceerd in de Koppel).

Er zijn geen vragen of opmerkingen.
Het verslag wordt, met dank aan samensteller Sicco Hoekstra, goedgekeurd.

3. Jaarverslag 2015. (uitgedeeld op deze vergadering).

Er zijn geen vragen of opmerkingen.

4. Verslagen van de werkgroepen (gepubliceerd op de website van de Noordwesthoek).

Wim Brussee vindt het jammer dat deze niet op papier zijn gepubliceerd. Voor het lezen van de verslagen van de werkgroepen moeten nu extra handelingen worden verricht en terugbladeren wordt bemoeilijkt. Van papier lezen wordt als prettiger ervaren dan van het scherm. Het bestuur geeft nog eens aan waarom voor deze vorm van publicatie gekozen is. *Wolter Engelsman* stelt voor dat in de Koppel wordt aangegeven welke stukken op de website te lezen zijn.

Geen van de verslagen geeft aanleiding tot vragen of opmerkingen. Deze worden dan ook alle goedgekeurd.

5. Financieel verslag. (uitgedeeld op deze vergadering).

Martinus Scheeringa constateert verschillen in de liquide middelen als hij deze over een aantal jaren achtereen bekijkt. Er ontstaat een discussie of dit soort constateringen wel op een jaarvergadering dienen te worden besproken. De kascommissie onderzoekt immers de boekhouding en legt haar bevindingen aan de ledenvergadering voor. De ALV is niet de plaats om hun werk nog eens over te doen. De ALV dient te discussiëren over het financiële beleid en niet over cijfers op zich. De penningmeester gaat dan ook niet in discussie met *Martinus*, maar wel wordt toegezegd, mede naar aanleiding van een verzoek van *Henk Bergsma*, dat de door hem geconstateerde onduidelijkheden worden uitgezocht en dat daarover een berichtje verschijnt dat via mail naar alle leden wordt gestuurd.

***Verslag Kascommissie:** Omdat tijdens de vorige ALV geen kascommissieleden zijn benoemd, zijn door het bestuur op een later tijdstip *Harry ten Veen* en *Henk Scholten* gevraagd en bereid gevonden als kascommissieleden. op te treden.

Harry leest hun bevindingen voor. De boekhouding is op orde en er zijn geen onregelmatigheden, afwijkingen of fouten gevonden. De kascommissie stelt daarom ook voor het financiële verslag goed te keuren, hetgeen geschiedt.

*Begroting 2016

Dick van Marle vraagt waarom de kosten van de Koppel voor het komende jaar lager zijn begroot. *Annette*: deze is dunner en er worden minder exemplaren gedrukt dan voorheen.

*Discussiestuk bezuinigingen (uitgedeeld op deze vergadering).

In de ALV van vorig jaar is het bestuur gevraagd mogelijkheden te onderzoeken die òf besparingen òf een hoger inkomen opleveren. Het bestuur heeft een aantal zaken op een rijtje gezet en

in de hier aangeleverde tabelvorm aangegeven hoe zij denkt dat het effect van een maatregel zal zijn met daarbij haar goed- of afkeuring van de maatregel.

Liesbeth Pit geeft aan dat zij tegen een nieuwe verhoging van de contributie is. Deze wordt te hoog t.o.v. de contributie die de afdelingsleden betalen en ook t.o.v. de contributie van het IVN. En zowel als IVN lid als afdelingslid, kun je alle afdelingsuitingen bijwonen. Het landelijke KNNV-lidmaatschap, waar 2/3 deel van de contributie heen gaat, interesseert haar niet. Dat de IVN contributie veel lager is dan dat van de KNNV, komt omdat het IVN jaarlijks een hoge bijdrage ontvangt van de postcodeloterij.

**Wim Brussee* vindt het een compliment aan het bestuur dat het zoveel activiteiten kan ontwikkelen met zo'n klein budget. Ook hij vindt de landelijke afdracht niet in verhouding staan voor de "tegenprestatie" vanuit de landelijke vereniging. Door *Ton* wordt aangegeven dat de KNNV voor die afdracht ook betaald personeel in dienst heeft.

**Lisette Heikoop* vraagt zich hardop af of wij wel een KNNV afdeling moeten blijven. Deze discussie gaat het bestuur niet aan: er is in 2009 nu eenmaal gekozen voor aansluiting bij de KNNV. Het bestuur geeft aan dat ook zij geconstateerd heeft dat een wel erg groot deel van de contributie gaat naar de landelijke KNNV. Dit is daarom ook aan de orde gesteld binnen de Beleidsraad. Enkele afdelingen waren het eens met dit standpunt, maar er was geen meerderheid te vinden om deze discrepantie aan te pakken. Wel is voor komend jaar geen landelijke verhoging van de afdracht doorgevoerd. Binnen onze eigen afdeling is, volgens besluit van de ALV vorig jaar, de contributie verhoogd, zodat dit bedrag nu geheel ten goede komt aan onze afdeling.

**Martinus* zou graag een meerjarenbegroting zien, zodat trends zichtbaar worden en er afgeleid kan worden hoe lang wij nog met ons eigen vermogen uitkunnen bij ongewijzigd beleid. *Annette*: dat is nog ca.7 jaar.

*Wat brengen de vrijwillige bijdragen via het nestkastje tijdens lezingen op?
Annette: zie cijfers. Omgerekend ca.€ 1.00 per lid per jaar.

**Henk Bergsma* stelt voor te stemmen over een verplichte bijdrage van niet-leden aan excursies en lezingen. Voor zijn 16 geldige stemmen. Voor het zelf betalen van de consumpties tijdens de ALV zijn 17 stemmen voor. Beide voorstellen zijn daarmee aangenomen.

**Henk Bergsma*: Waarom wil het IVN niet naar een goedkopere verspreiding van de Koppel? *Annette* geeft uitleg over de nieuwe bezorgingsvoorwaarden van Post.nl. Wij werden verplicht de Koppel te verpakken in folie, anders gingen de verzendkosten omhoog. Tot nu toe gaat alles nog steeds op de oude manier zonder extra kosten. Alternatieven zijn onderzocht maar zijn tot nu toe geen betere optie. Bij het IVN spelen blijkbaar de financiën een minder belangrijke rol dan bij ons.

***Vaststellen contributie voor 2017**

Henk Bergsma stelt een bevriezing voor van de contributie tot duidelijk is wat de net goedgekeurde extra inkomsten gaan opleveren. Annette stelt een tussenoplossing voor: een verhoging van € 1,00 i.p.v. € 2,00 per jaar.

De ALV keurt toch de aanvankelijk voorgestelde verhoging van de contributie goed voor 2017 met 10 stemmen voor en 8 tegen. Omdat het een bestuursvoorstel betrof, wordt het bestuur ook geacht te hebben voorgestemd, waarmee de stemming 16 voor en 8 tegen is.

***Benoeming kascommissie.**

De ALV hoort volgens de statuten een kascommissie te benoemen. Maar net als vorig jaar worden er geen kandidaten voorgedragen. Het bestuur zal in de loop van het jaar dus zelf weer op zoek moeten gaan en in afwijking van de statuten enkele leden vragen om in een kascommissie zitting te nemen.

6. Bestuursverkiezing.

Er zijn geen bestuursleden aftredend; wel is er nog een vacature binnen het bestuur.
Er zijn geen (tegen-)kandidaten.

7. Verslag van de Vertegenwoordigende Vergadering (VV) van de KNNV in 2014.

Er zijn geen opmerkingen.

*Afvaardiging naar de VV in 2016.

Annette en Tilly zullen deze bijwonen.

*Benoeming vertegenwoordiger van onze vereniging voor de beleidsraad van de KNNV.

Ton zal als vertegenwoordiger optreden.

8. Rondvraag.

Er wordt geen gebruik gemaakt van de rondvraag.

9. Sluiting.

Om 21.15 uur kan Ton het vergadergedeelte van deze bijeenkomst sluiten.

Na de pauze vertelt Bert Hummel aan de hand van foto's over een vakantie in Denemarken, die als doel had meer over de geologie daar te weten te komen. Maar naast dit aspect liet hij ook mooie, meer algemene beelden zien van de streek waarin hij verbleef.

UIT HET IVN-BESTUUR: verslag 2016

Ook in de afgelopen maanden kwam het IVN-bestuur maandelijks bijeen. Hier een greep uit de behandelde onderwerpen.

Vogelgroep

Binnen de IVN-vogelgroep is gesproken over hoe om te gaan met een eventuele te grote toeloop van leden. Afgesproken was al dat het aantal leden niet groter mag zijn dan 25, omdat anders de werkbaarheid, vooral tijdens de theorieavonden, in het gedrang komt. Als de toeloop de grens van 25 te boven gaat zullen de betreffende personen op een wachtlijst worden geplaatst, maar zullen wel in de gelegenheid worden gesteld aan de gesloten excursies van de vogelgroep deel te nemen. Momenteel bedraagt het aantal leden van de groep 24.

Contactpersonen

Aan elke groepering, die binnen IVN Noordwest-Overijssel actief is, zoals de JNC, de vogelgroep, de natuurkoffergroep e.d., zal een bestuurslid worden gekoppeld, waarmee in geval van problemen, mogelijkheden en dergelijke contact kan worden opgenomen. Inmiddels is vastgesteld welke bestuursleden aan de verschillende groeperingen zijn gekoppeld. De coördinatoren van deze groeperingen zullen hierover op 30 januari 2017 worden geïnformeerd tijdens de dan te houden jaarlijkse coördinatorenbijeenkomst.

Activiteiten

*De diverse natuurexcursies, die tot nu toe zijn gehouden, hebben een bevredigend aantal deelnemers getrokken. Het bestuur is nog op zoek naar een coördinator voor deze excursies als opvolger(st)er van Els Heibrink. *Ook het natuurkofferproject loopt goed. Diverse zorgcentra en dagbestedingen zijn bezocht met louter positieve reacties.

*Het aantal kinderen dat de maandelijkse bijeenkomsten van de jeugdnatuurclub bezoekt, zou wat hoger mogen zijn. De laatste twee keer waren er achtereenvolgens 13 en 18 kinderen; de organisatie streeft naar een minimum aantal van 20. Het komende voorjaar zal op de basisscholen in de regio een flyer worden verspreid om meer kinderen voor deze leerzame en leuke activiteit te interesseren. *Team "Uurtje Natuurtje", dat tot doel heeft kinderen van BSO's vertrouwd te maken met allerlei zaken uit de natuur, is al diverse keren op pad geweest. De reacties waren erg positief.

Regionaal

Voorzitter Rian Hoogma en penningmeester Maarten Punt hebben onlangs een druk bezochte districtsledenvergadering van IVN Overijssel bijgewoond. De regionale ledenvergadering van 2017 zal worden georganiseerd door IVN Hengelo. IVN Noordwest-Overijssel zal een activiteit organiseren voor de leden van de Oogvereniging, die in deze regio actief is. Verder zullen in 2017 weer een slootjesdag en een modderdag worden gehouden.

Kennismaking

Tijdens de bestuursvergadering van 28 november werd kennisgemaakt met de nieuwe redactie van "Koppel". De opzet, werkwijze en taakverdeling werden uitvoerig toegelicht. Nieuw is dat in de kern van het blad in het vervolg kleurenfoto's zullen worden geplaatst in plaats van zwart-wit-materiaal. Tot zover deze samenvatting. Voor tussentijdse informatie en voor allerlei natuurweetjes kunt u altijd terecht op de inmiddels sterk vernieuwde website van IVN en/of op de Facebookpagina. Jan Feenstra

KNNV Koninklijke Nederlandse

Natuurhistorische Vereniging,

vereniging voor veldbiologie

KNNV Afdelingsbestuur
 Postbus 171
 8330 AD Steenwijk
 Bankrek.nr:
 NL95INGB0001027674 t.n.v. KNNV
 afd. De Noordwesthoek Steenwijk.

Voorzitter

Ton Bode, 0521 512074
 voorzitter@noordwesthoek.knnv.nl

Secretaris

Thijs Krösschell,
 0521 795081
 secretaris@noordwesthoek.knnv.nl

Tweede secretaris

Tilly Berkenbosch,
 0513 688463
 tilly.berkenbosch@planet.nl

Penningmeester en ledenadministratie

Annette Bos, 06 51387138
 penningmeester@noordwesthoek.knnv.nl

Bestuurslid

Emile de Leeuw,
 0653643469
 webmaster@noordwesthoek.knnv.nl

Bestuurslid vacant

Bestuurslid vacant

Waarnemingen

Ton Bode,
 0521 512074
 ton.bode@planet.nl

N.B.De Noordwesthoek heeft een ANBI-status.

IVN Vereniging voor

natuureducatie en

duurzaamheid.

IVN Afdelingsbestuur
 Postadres Havezatherweg 5
 8066 PB Belt-Schutsloot
 Bankrek.nr:
 NL45INGB0000342784 t.n.v. IVN
 afd. Noordwest Overijssel Steenwijk

Voorzitter

Rian Hoogma
 Binnenpad 44 8355 BS Giethoorn
 0521 362279
 jagerhoogma@hotmail.com

Secretaris

Lute Nederhoed
 Havezatherweg 5 8066 PB Belt-Schutsloot
 038 3866589
 ivn-secr@solcon.nl

Ledenadministratie

Lyda Feenstra,
 de Hilde 4, 7948 DS, Nijeveen
 0522 251098
 lydafeenstra45@gmail.com

Penningmeester

Maarten Punt
 Venebosweg 2 Ossenzijl 8376 EN
 0561 851393
 puntm@casema.nl

Bestuurslid Henk Mulder,

Oudeweg 97, 8376 HS Ossenzijl
 0561 477574
 henkmulder525@gmail.com

Bestuurslid

Els Heibrink
 Kampstraat 47 8331 GC Steenwijk
 0521 510211 06 57187354
 elsheibrink@hotmail.com

Werkgroepen KNNV en IVN

KNNV

Vogelwerkgroep

vacature coördinator

Weidevogelbescherming Ynske Ypma

0521 360921

ynskeyypma@home.nl

Wintervoeding Jaap de Jong

0521 362389

Plantenwerkgroep Candida van Wirdum

0521-521106

candida@jolicoeur.nl

Vlinderwerkgroep Gerrit Padding

0521 516771

gerritpadding@hotmail.com

Geologiewerkgroep Wim Brussee

0521 516373

krebberbrussee@hetnet.nl

Werkgroep Wolterholten Ernst J.Kleis

0521 513845

ej.kleis@hetnet.nl

Lezingen vacature

t.a.v. Ton Bode

ton.bode@planet.nl

Excursies Saskia Holleboom en Hugo

Hemelrijk 0521 850963

saskia_holleboom@hotmail.com

Natuur en milieuplatform Henk Plat

0561 452117

henk.plat@planet.nl

Websitebeheer Emile de Leeuw

0653 643469

webmaster@noordwesthoek.knnv.nl

Website: www.knnv.nl/noordwesthoek

De Contributie en lidmaatschap

KNNV leden € 32,50?

KNNV huisgenootleden € 17,25?

NWH en NWH huisgenootleden € 15,00 (nieuwe

NWH leden niet meer mogelijk)

Contributie moet voor 1 maart ontvangen zijn.

Opzegging schriftelijk vóór 1 november opgeven
aan de Ledenadministratie

Leden ontvangen het blad "Koppel" en het tijdschrift van de landelijke KNNV

IVN

Excursies en gidsen Els Heibrink

0521 510211

06 57187354

Cursussen Lucille Keur

0561 477574

lkeur@hetnet.nl

Vogels Albert Steenbergen

0521 513547

albertsteenbergen@hotmail.com

PR Jan Feenstra, Nijeveen

0522 251098 06 53116070

janfeenstra46@gmail.com

Natuurkoffers

Contactpersoon: Gerry Teurlinckx

0521 513495

gerryteu@planet.nl

Werkgroep Jeugdnatuurclub

De Weerribben

Wieke Nijland contactpersoon

0522 244766

janenwieke88@gmail.com

Websitebeheer Louis Volkers

0521 521377

ivn.nwo.web@gmail.com

Website:

www.ivn.nl/afdeling/noordwestoverijssel

Contributie IVN € 18,50 per jaar

Leden ontvangen het blad "Koppel" en "Mens en
Natuur", tijdschrift van het landelijke IVN

Donateur kan iedereen worden, die geen wer-
kend lid kan of wil zijn, maar wel het verenigings-
werk wil steunen: bijdrage € 18,50 incl "Koppel"
Huisgenootenlid bijdrage € 5,00

Beëindiging van het lidmaatschap IVN Noord-
west Overijssel, via schriftelijke opzegging bij het
secretariaat van het IVN vóór 1 november van het
lopende jaar

